

Chapter 24

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 30 November 2021



Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. шке 'oneself; own'

a) emphatic (adverb)

Мый кум кече гыч <u>шке</u> толам.	I'll come myself in three days.
<u>Шке</u> ыште.	Do it yourself.
Изи Миклай книгаг <u>шке</u> лудеш?	Does little Miklay read books himself?
Тый <u>шке</u> каласышыч.	You said so yourself.

1. шке 'oneself; own'

a) emphatic (adverb)

(3SG, 3PL)

Нуно <u>шкешт</u> канат.	They themselves are relaxing.
Рвезет го́дым <u>шкеже</u> могай ыльыч, шарналте!	Remember what kind of person you were yourself when you were young!

1. шке 'oneself; own'

b) own (adjective)

Кочам <u>шке</u> пашажым йөрата.	My grandfather loves his work.
Марий калык <u>шке</u> йўлажым арален коден.	The Mari people kept their own ancient customs.
<u>Шке</u> пачерем уло.	I have an apartment of my own.

1. шке 'oneself; own'

c) oneself (pronoun)

	-	1Sg	2Sg	3Sg	1Pl	2Pl	3Pl
Nom	шке	шке	шке	шке ~ шкеж	шке	шке	шке ~ шкешт
Gen	шкен	шкемын	шкендын	шкенжын	шкенаан	шкендан	шкеныштын
Dat	шкалан	шкаланем ~ шканем	шкаланет ~ шканет	шкаланже ~ шканже	шкаланна ~ шканна	шкаланда ~ шканда	шкаланышт ~ шканышт
Acc	шкем	шкемым	шкендым	шкенжым	шкенаам	шкендам	шкеныштым

1. шке 'oneself; own'

c) oneself (pronoun)

Nominative

Ен нерген мыняр шонаш лиеш? <u>Шке</u> <u>нергенет</u> изиш шоналте!	How much can you think about others? Think about yourself a bit!
Нелеш ида нал, <u>шке декем</u> тендам <u>ўжын</u> ом керт, унагудышто илаш тўналыда.	I'm sorry, I cannot invite you to my place, you'll be staying in a hotel.
Директор секретарьжым <u>шкеж дек</u> ўжеш. ~ Директор секретарьжым <u>шке декше</u> ўжеш.	The director calls the secretary (to himself).
Аня Йыванын фотожым эртак <u>шке пеленже</u> кондыштеш.	Anya always carries a photograph of Yyvan around with her.

1. шке 'oneself; own'

c) oneself (pronoun)

Genitive

<p>Айда <u>шкенан</u> дек. ~ Айда <u>шке</u> декына.</p>	<p>Let's go to our place.</p>
<p><u>Шкенан</u> нерген мондыман огыл. ~ <u>Шке</u> нергенна мондыман огыл.</p>	<p>We must not forget about ourselves.</p>

1. шке 'oneself; own'

c) oneself (pronoun)

Genitive

<p><u>Шкендын верышкет</u> шич. ~ <u>Шке верышкет</u> шич.</p>	<p>Take your seat.</p>
<p><u>Шкенжын шонымашыжым</u> каласа. ~ <u>Шке шонымашыжым</u> каласа.</p>	<p>(S)he is speaking his/her mind.</p>
<p>Ме <u>коктын шкена</u>н <u>ялышке</u> кайышна. ~ Ме <u>коктын шке</u> <u>ялышке</u> кайышна.</p>	<p>The two of us went to our own village.</p>

1. шке 'oneself; own'

c) oneself (pronoun)

Dative and accusative

Нуно <u>шкаланышт</u> огыт ўшане.	They don't believe in themselves.
<u>Шкендым</u> ит мокто.	Don't praise yourself.
Мый <u>шкемым</u> ом йөрәте.	I don't love myself.
<u>Шкем</u> күлеш семын кучен моштыман.	One must know to behave oneself correctly.
<u>Шкалан</u> ўшанаш күлеш.	One must believe in oneself.
<u>Шкем</u> ончыктем.	I'll show myself.

2. икте-весе 'one another, each other'

	-	1PI	2PI	3PI
Nominative	икте-весе	икте-весеына	икте-весеыда	икте-весеышт
Genitive	икте-весеын	икте-весеынан	икте-весеыдан	икте-весеыштын
Dative	икте-весеылан	икте-весеыланна ~ икте-весеыналан	икте-весеыланда ~ икте-весеыдалан ~	икте-весеыштлан
Accusative	икте-весеым	икте-весеынам	икте-весеыдам	икте-весеыштым

2. икте-весе 'one another, each other'

Нине йылме-влак <u>икте-весе</u> деч кугун ойырте малтыт мо?	Do these languages differ from each other greatly?
<u>Икте-весе</u> штын пашаштым ыштылыт .	They are doing each other's work.
Пошкырт кундемысе да Марий Элыште илыше марий-влак <u>икте-весе</u> шлан полшат.	The Maris of Bashkiria and Mari El help each other.
<u>Икте-весе</u> м йӧратыза!	Love one another!
Студент-влак <u>икте-весе</u> штым саламлат	The students greet each other.

3. Derivational suffixes following plural suffixes



ола ласе

Свердловск, Пермь <u>областьласе</u> марий-влак	the Maris of the Sverdlovsk and Perm Oblasts
Марий кундеммыш чўчкыдын вес <u>элласе</u> шанчызе-влак толын коштыныт.	Scholars from other countries frequently visited Mari lands.

4. Fractions and decimal numbers

ик кудымшо	ик кудыташ	1/6, one sixth
шым шүдымшө	шым шүдаш	7/100, seven hundredths

ик кудымшо ужаш	1/6, one sixth part
шым шүдымшө ужаш	7/100, seven hundredth parts

ныл тичмашат шым кандашымше	4 7/8, four and seven eighths
кандашле тичмашат шым шүдымшө	80 7/100, 80.07

кокытат пеле	2 1/2, two and a half
кумытат чырык	3 1/4, three and a quarter

Words and word usage

1. Centuries and decades

- XXI (коло икымше) курым '21st century'
- X-XII (луымшо-латкокимшо) курымлаште 'in the 10th to 12th centuries'
- 20-шо (колымшо) ийла 'the 20's'
- XIX (латиндешымше) курымын 70-ше (шымлымше) ийлаштыже 'in the 70's of the 19th century, in the 1870s'

2. ончаш (-ем) 'to look; to shine'

Кече онча.	The sun is shining.
Кече веселан ончал'е.	The sun shone brightly.

3. Tree names



пӱнчӱ (pine)



нулго (fir)



кож (spruce)



тумо (oak)



ваштар (maple)



ломбо (bird cherry)

3. Tree names



шопке (aspen)



пызле (rowan)



нӧлпӧ (alder)



олману (apple tree)



ya (willow)



күэ (birch)

4. Cardinal directions



4. Cardinal directions

Motion toward		No motion		Motion away from	
йүдвек(е) ~ йүдвелыш(ке) йүдвелан ~ йүдвелеш	(into the) north	йүдвелне ~ йүдвелыште йүдвелан ~ йүдвелеш	(in the) north	йүдвеч(ын) ~ йүдвел гыч	from the north
эрвек(е) ~ эрвелыш(ке) эрвелан ~ эрвелеш	(into the) east	эрвелне ~ эрвелыште эрвелан ~ эрвелеш	(in the) east	эрвеч(ын) ~ эрвел гыч	from the east
кечывалвек(е) ~ кечывалвелыш(ке) кечывалвелан ~ кечывалвелеш	(into the) south	кечывалвелне ~ кечывалвелыште кечывалвелан ~ кечывалвелеш	(in the) south	кечывалвеч(ын) ~ кечывалвел гыч	from the south
касвек(е) ~ касвелыш(ке) касвелан ~ касвелеш	(into the) west	касвелне ~ касвелыште касвелан ~ касвелеш	(in the) west	касвеч(ын) ~ касвел гыч	from the west

4. Cardinal directions

corpus.mari-language.com:

Motion toward		No motion		Motion away from	
йүдвек(е) [11] ~ йүдвельш(ке) [268]	(into the) north	йүдвелне [323] ~ йүдвельште [94]	(in the) north	йүдвеч(ын) [41] ~ йүдвел гыч [82]	from the north
йүдвелан [0] ~ йүдвелеш [1]		йүдвелан [0] ~ йүдвелеш [1]			

4. Cardinal directions



Text

Марий-влак Пошкырт кундемыште

Салам лийже, шергакан Янош!

Тенгече мый серышетым налынам да тачак вашмутым возаш шинчым. Тиде кенезым мыят түрлө верыште лийынам да моткоч шуко ужын толынам. Эн поро шарнымашым мыйын шүмыштем Пошкырт кундем коден, сандене мый тылат тиде сылне вершөр нерген каласкалем.



Университетыште тунемме годым мый Пошкырт кундем гыч толшо марий үдыр да рвезе-влак дене йолташ лийынам да кызытат нунын дене пенгыде кылым кучен шогем. Тений нунын үжмышт почеш мый Пошкырт кундемыште лийынам да шуко онайым пален налынам.

Тый, очын'и, Пошкырт кундем нерген изиш палет. Рүдолаже Ёпö. Пошкырт кундемыште 100 түжем наре марий (ик кудымшо ужашыже) ила. Нуным эрвелмарий манит. «Тиде лүмым XIX курым гыч Татар, Башкир республиклаште, Свердловск, Пермь областьласе да Виче энгерын үлыл ужашлаштыже илыше марий-влакым ончыкташ кучылтыт. Тудым нунылан XIX курымын 70-ше ийлаштыже Озан университетын профессоржо Н. Ильминский пуэн. Вара тиде лүм шанчышкат пурен. Шанче гыч калык деке вончен. Кызыт тудым чумыр эрвел диалектым ончыкташ кучылтыт. [...] Эрвел-влакын ожнысо лүмышт үпымарий лийын. Тиде лүм Ёпö (Уфа) энгерын лүмжö гыч лектын.» (И.Г. Иванов, «Йылме пеледышым пого»).

Тый йоднет, кузе марий-влак тиде верыш логалыныт. Түрлө шанчызе-влак түрлө семын умылтарат. Шукышт тыге шонат: XVI-XVIII (латкудымшо-латкандашымше) курымлаште олыкмарий-влак (икмыняр курыкмариат) тынеш пуртымо деч (эше кугу налогым тўлымылан көра) шылын куржын шке илыме верыштым коден, Пошкырт да Урал кундемыш илаш кусненыт. А южо шанчызе-влак (А. Ямурзин) марий-влакын Пошкырт кундемыште шукертсек илымыштым ончыктат.

Пошкырт серызе А. Мурзашев олыкмарий-влакын Пошкырт кундемыш илаш кайымышт нерген «Эрвелышке» лўман повестьым возен (Ончыко №10, 2012). Кумылет лиеш гын, лудын ончо.

Кызыт марий-влак Пошкырт кундемын түрлө районлаште (мутлан Балтач, Калтаса, Мишкан, Пўрө, Янаул да тулеч молат) илат. Эн шукыжо – 70,6% (шымле тичмашат куд луымшо процент) – Мишкан велне.

Марий йоча-влак чылан школышто марий йылмым тунемыт, эсогыл Чорай селаште ик марий гимназий уло. Кажне ийын йоча-влак Йошкар-Олаш марий йылме олимпиадыш коштыт да сай лектыш дене пўртылыт.

Эрвелмарий-влак шке йылмыштым да йўлаштым арален коденыт да виянден шогат. Эрвелмарий шуко палыме шанчызым, йылмызым, серызым, поэтым, сўретчым, композиторым, артистым, режиссёрым, журналистым ончен куштен. Нунын коклаште йылмызе-влак В. Васильев, Г. Кармазин, Н. Исанбаев, Ю. Андуганов, серызе да поэт-влак Я. Ялкайн, А. Юзыкайн, А. Мурзашев, В. Абукаев-Эмгак, Ю. Байгуза, М. Илибаева, А. Тимиркаев, И. Караев, П. Апакаев (педагогикым шымлыше шанчызе да серызе), режиссёр О. Иркабаев, журналист-влак Б. Шамиев, Г. Зайниев, мурызо С. Шакиров да тулеч молат.

Пошкырт кундемысе да Марий Элыште илыше марий-влак икте-весе икте-весе ден эреак кылым кучен шогат да икте-весе икте-весе полшат. Түрлө делегаций-влак, театр да эстраде коллектив-влак икте-весе дек коштыт. Марий Элысе университетлаште Пошкырт кундем гыч толшо шуко самырык тунемеш. Марий Эл марий школлан книга ден учебникым луктеш да эрвелмарий-влаклан колта.

Пошкырт кундемыште марий-влак марий чонан улыт, шке йўлаштым да йылмыштым аклат да аралат. Марий шўлыш марий илыме верыште чыла вере шижалтеш да виянеш.

Мый тушто лиймем годым тидым ужынам да куаненам.

Вес серышыштем мый тыланет «Ший кандыра» пайрем нерген каласкалем.

Салам дене Ану



Exercises

9.



www.youtube.com/watch?v=l4h0LCx5Qcl

Эрвелмарий-влакын брендыштым, «Кандыра» куштымашым, вашке уло тўня пален налеш. Башкортостан республикын тўвыра да сымыктыш пашаенже-влак, тыгак «Ший кандыра» фестиваль-конкурсын организаторжо ден жюри енге-влак гыч шогышо эксперт комиссий эртыше кенжежым ик километр кужытыш шуйнышо «Кандыра» куштымашым «Российысе рекорд книгашке» пурташ йодын возен.

«Кандыра» – акрет годсо куштымаш. Тудо калыкын куатле вийжым, ваш келшен илымыжым, пўртўслан да илышлан куанен моштымыжым ончыкта. Тиде куштымаш лач эрвел кундемыште илыше марий-влакын гына аралалт кодын. Тудын вий-куатшым шижашлан эрвелмарий-влак дене пырля ямле сем почеш тавалтен ончыман. Но тидым ышташлан «Кандыра» куштымашын композицийжым умылыман.

Ме миена ваштареш. Тидын годымак шке корнына ден каена да ваштареш толшо, куштен толшо еглан, шола велке ал'е пурла велке лийын, корным пуэна. Но иканаште вет пунымо кандыра тудо чоткыдо лиеш: тудым пўчкынат, кўрынат... кўрыштынат кудалташ ок лий, сандене тиде пенгыдылык, тиде вий, тиде куат.

Ўмаште, 2012-шо ийыште, Пошкырт кундемыште «Кандыра» регион кўкшытан мер организацийым ыштыме. Тудын тыршымыж дене эрвелмарий-влакын ялысе куштымашыштым «Российысе рекорд книгашке» пурташ кызыт кугу паша ышталтеш. Тидлан документым ямдылыман да презентаций-влакым эртарыман.